

УДК 7.021.7 : 21 : 378.147 (477.86)

Роман **Стеф'юк**

кандидат мистецтвознавства,
директор Косівського училища при-
кладного та декоративного мисте-
цтва Львівської національної
академії мистецтв

Сакральне дереворізьблення в методиці викладання спецдисциплін у косівській мистецькій школі

Анотація. У статті розглянуто питання формотворчих і структурно-композиційних інспірацій творів сакрального призначення в Косівському інституті та училищі прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Запропоновано шляхи розвитку традицій гуцульського дереворізьблення в методиці викладання фахових дисциплін і виконанні курсових і дипломних робіт студентів.

Ключові слова: традиція, форма, інспірація, сакральне різьблення, методика, мистецтво.

Регіональна мистецька освіта ґрунтується на дослідженні та вивченні традицій народного мистецтва. Косівський інститут і училище прикладного та декоративного мистецтва є структурними підрозділами Львівської національної академії мистецтв, мають майже 135-літню історію і становлять синтез багатющого досвіду династій відомих майстрів з потужним сплеском новаторських пошуків митців-педагогів нової генерації. Інтерпретація традицій через призму власного бачення дає можливість молодим фахівцям знаходити новітні методи, форми, стилістичні особливості в трактуванні різних видів декоративно-прикладного та образотворчого мистецтв.

Косівщина відома далеко за межами області як визначний осередок культури й мистецтва. За роки незалежності виникла потреба в глибокому проникненні в глибини національної духовності, що формує патріотичні засади нації. Тому існування та розвиток таких навчальних закладів як Косівський інститут і

училище ПДМ ЛНАМ є стратегічно важливим напрямом у політиці держави щодо формування патріотичних, духовних і естетичних засад молодих громадян України.

В Україні сакральне мистецтво є складовою національного способу життя, виразником його етнокультурних ідеалів. Після здобуття незалежності української держави розпочався процес відновлення сакрального дереворізьблення, зокрема гуцульського. Відбудова та відновлення храмів поставила перед митцями низку складних і надзвичайно важливих завдань. До сакральної тематики зверталось чимало відомих художників, проте лише невелика частка з них зуміла по-справжньому осягнути глибокий духовний зміст церковного мистецтва, усвідомити його основне завдання та призначення.

Факт зацікавлення мистецтвом зумовив появу сакральної тематики й активізував формотворчі та орнаментально-декоративні пошуки художнього різьблення. Сьогоднішній етап розвитку суспільства надав помітного значення зростанню інтересу до української культури, усвідомленню необхідності збереження й збагачення традицій мистецтва в будь-яких його проявах як генофонду національної духовності. Вилучена тоталітарним режимом із сфери духовної та матеріальної культури, сакральна різьба відроджує своє життя в руках народних і професійних майстрів. Митці талановито й зі смаком створюють чудові, високого художнього рівня предмети та комплексні облаштування культових споруд регіону.

1939 року було створено відділ художнього дерева, на той час він мав назву «столярсько-різьбярський». Поступово когорта видатних майстрів художнього різьблення підносила Косівську мистецьку школу на якісно новий професійний рівень. На тлі багатьох визначних мистецьких шкіл (яворівської, річківської, брустурівської), які вплинули на розвиток художнього різьблення Гуцульщини, зокрема сакрального, Косівська мистецька школа займає найважливіше місце, доводить свою знакову роль у формуванні регіональної концепції оздоблення предметів облаштування гуцульських церков.

Косівська мистецька школа відзначається оригінальністю орнаментики, досконалими формами творів, високим рівнем виконання технік декорування та новаторськими композиційними здобутками. Основоположником косівської різьби є різьбяр і мосяжник Василь Девдюк, який разом із сином Миколою Девдюком

відомі не лише на Гуцульщині, а й далеко за її межами. Вони не тільки залишили неповторні зразки декоративно-ужиткового мистецтва, а й водночас збагатили світову культурну спадщину класичними зразками українського образотворчого фольклору [1, с. 9].

До Косівської школи дереворізьблення належать відомі майстри В. Девдюк, В. Кабин, М. Тимків, П. Баранюк, І. Балагурак, В. Гуз, В. Гавриш, М. Федірко та ін. Мистецькі твори цих чудових майстрів виконані на високому художньому рівні, вирізняються віртуозністю виконання. Загалом Косівська школа різьби мала значний вплив на розвиток стильових підходів мистецького напрямку Косівського інституту та училища ПДМ ЛНАМ.

Однією з ефективних умов у фаховій підготовці майстра-художника в галузі декоративно-прикладного мистецтва є звернення до першоджерел гуцульського народного мистецтва, його зв'язків з побутом, природою, фольклором, глибоке переосмислення творчості відомих майстрів, організація навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, виходячи із сучасних тенденцій розвитку художньої освіти та педагогіки [2, с. 10].

При підготовці художників і дизайнерів художньої обробки дерева в КІПДМ та КУПДМ ЛНАМ сакральна тематика посідає значне місце в курсовому та дипломному проектуванні й поділяється на конкретні етапи (іл. 1). В основі навчальних програм із цієї тематики містяться вимоги, зміст та мета для розуміння студентом специфіки й суті проектування предметів прикладного та декоративного мистецтва для сакральних об'єктів, методичних відмінностей у підходах до вирішення такого типу завдань. Виконання проекту передбачає три етапи: підготовчий, пошуку концепції та проектної проробки. Лише після успішного виконання проекту студенти під керівництвом викладача приступають до виконання роботи в матеріалі.

На першому етапі студент повинен:

- вивчити історичний досвід церковного будівництва в Україні та стилістичні відмінності, мистецьку спадщину художнього різьблення предметів сакрального призначення;

- знати канонічні засади, що містяться в основі проектування гуцульської церкви;

- визначити місце та роль предметів облаштування інтер'єру церкви та здійснити їхній синтез для вибору засобів конструктивного, композиційного та технологічного вирішення.

Розвиток традицій художнього різьблення Косівської мистецької школи, творчі інспірації можна побачити на власних прикладах автора статті — творах сакрального призначення — дипломних роботах «Свічники-трійці» (музей КІПДМ ЛНАМ) та однорядного іконостаса церкви святих страстотерпців Бориса і Гліба (Скит Манявський).

Зібравши чимало фотоілюстративного та іконографічного матеріалу до теми та виконавши замальовки музейних експонатів свічників-трійць, на-ступним етапом стало ескізування — це пошук першого принципового вирішення структурної будови та пропорцій свічників, їхніх можливих варіантів на основі законів композиції та закономірностей формування цілого засобами графічного та об'ємного зображення, загальні види композиції та тектоніки форми. Ескізи виконуються в чорно-білих і кольорових техніках, головне завдання — досягти пропорційних співвідношень конструкційних частин свічників, поєднати форму з декором. В оздобленні декоруючих площин була вибрана складна за виконанням техніка інкрустації різними кольорами деревини, зі зворотного боку декором виступає плоске («сухе») різьблення. Дипломний проект є остаточним із серій пропозицій на всьому етапі творчого пошуку та експериментального проектування. У процесі виконання свічників у матеріалі були внесені незначні зміни в кольорове вирішення та орнаментику (іл. 2). Процес роботи над виконанням дипломної роботи можна поділити на декілька складових частин або етапів: збір матеріалу до теми; опрацювання і всебічне вивчення джерел творчості відомих майстрів; ескізування; проектно-композиційна частина, яка включає дипломний проект, технічне креслення та дипломну записку; виконання роботи в матеріалі.

Наступною дипломною роботою, де використання етномистецьких традицій художнього різьблення та їхнє застосування на практиці в Косівській мистецькій школі виявляє основні методологічні та комплексні підходи у вирішенні цього завдання, є однорядний іконостас.

Актуальність дипломної роботи була зумовлена створенням іконостаса на основі міцної структурної будови, в основу оздоблення якого закладені елементи виноградної лози, листків і грон із досягненням гармонійного поєднання форми й пластичного декору, виконаного у співавторстві та під керівництвом ві-

домого майстра сакрального різьблення, заслуженого художника України Степана Бзунька.

Головним завданням було визначено структурно-композиційне: вписати невеликий однорядний іконостас в арковидну нішу заданої архітектурної конструкції, витримавши при цьому всі складові його частини. Перш за все, ця робота належить до сакрального мистецтва, яку можна виконати з творчим пошуком, дотримуючись канонів церкви. Згідно з церковними канонами, іконостас є стіною, яка розділяє центральну частину нави й вівтар. Райські ворота займають основне місце в іконостасі й узагалі в церковному інтер'єрі. Домінантною складовою є стилізована виноградна лоза, що є символом родоvodu Ісуса Христа.

Перед початком виконання кольорової частини проекту було здійснено значну ескізно-пошукову роботу та опрацьовано численний бібліографічний матеріал. Під час збору матеріалів виконано численні замальовки головних конструкцій та окремих деталей, оздоблених ажурним і профільованим різьбленням.

Насамперед розроблялася конструкція дерев'яного каркасу, в основі якого мали бути закладені головні орнаментальні художньо-образні композиційні засади. До них приєднано деталі з художньо-конструктивним вирішенням. Робота над композицією полягала в тому, щоби схема іконостаса мала відповідне художнє символічне завершення й була побудована на чітких модулях, гармонійних пропорційних відношеннях (квадрат, коло, півколо), що утворюють його структурну будову. Іконостас церкви Бориса й Гліба (Скит Манявський) виконаний з двох порід деревини: дуба, який був використаний для зміцнення конструкції, закритих цільних площин і липи — для різьблених накладних елементів (іл. 3).

У центрі розташовані «царські ворота», оздоблені пластичним різьбленням із використанням ажурно вирізаних мотивів виноградної лози, листя та грон винограду. Райські ворота складаються з двох частин. У закритому вигляді вони утворюють одну цільну площину, що увінчана пластичним вінцем. Кожна половина містить три круглі іконки, на яких зображені євангелісти й біблійна сцена Благовіщення. Вони оздоблені пластичним різьбленням. Дияконські двері — двері в іконостасах церков, одноствулкові й мають аркоподібне завершення. Зліва та справа від райських воріт — псевдоколони, що завершуються стилізованими капітелями. Далі розташовані ікони намісного ряду — «Образ

Пресвятої Богородиці» й «Образ Ісуса Христа». По обидва боки від ікон намісного ряду розташовані дияконські двері.

Далі проблема полягала в тому, щоб оздоба всієї конструкції не була перевантажена декором, а зберігала свою ясність і чіткість. Дуже важливо було врахувати в проекті масштаб усієї конструкції до внутрішнього простору інтер'єру храму. В орнаментальній палітрі застосовано традиційні пластичні мотиви, які несуть символіку християнської церкви.

У творчому пошуку форми та оздоби іконостаса було розроблено кілька варіантів ескізів, після чого затверджено варіант іконостаса класичної форми з пластичним різьбленням, орнаментальне вирішення якого ґрунтується на основі рівнораменного хреста, стилізації листків і плодів винограду, виноградної лози, колосків пшениці — найдавніших символів християнства.

Дипломні роботи були спробою зробити внесок у розвиток гуцульського сакрального мистецтва та утвердження духовності й глибокої віри українського народу. Відродження мистецтва сакрального різьблення зумовлено відбудовою дерев'яних церков і потребою в облаштуванні інтер'єрів храмів новими предметами, що відповідають вимогам та потребам ХХІ ст. Важливим чинником у створенні предметів убранства служать реальні замовлення в новозбудовані гуцульські церкви. Молоді митці мають змогу доторкнутися до живого дерева, перейнятися внутрішньою енергією храму, зберігаючи пропорції, відповідно до сакрального простору, що дозволяє створювати якісно нові, професійно виконані твори церковного мистецтва, на відміну від аналогів, виконаних майстрами-аматорами. Доцільність форм і естетична цінність природного матеріалу, утілені в них професійність майстрів та єдність корисного й прекрасного є невичерпним джерелом натхнення та оновлення традицій для облаштування церковного інтер'єру сучасними майстрами Косівської мистецької школи.

Варто відзначити вагомий внесок у розвиток художнього деревообробництва, зокрема сакрального різьблення, який зробили майстри Косівської школи. Це професійні митці — С. Бзунько, М. Радиш, Л. Гавриш, С. Стефурак, Й. Приймак, Б. Ділета, О. Кричкалюк. Сьогодні активно розвивається творчість майстрів нового покоління, нової генерації — продовжувачів славетної гуцульської школи, що потребує ґрунтового дослідження й висвітлення. Та-

ким чином, потреба в ґрунтовних дослідженнях і популяризації кращих надбань Косівської школи художнього деревообробництва не викликає сумніву. Сміливі новаторські пошуки майстрів Гуцульщини стають щораз цілеспрямованішими. Митці уважно прислухаються до вимог нового часу, створюють високохудожні твори сакрального призначення, прикладного та декоративного характеру. У творчому процесі художнього різьблення народні майстри, відбираючи те, що найбільше відповідало потребам побуту й естетичним уподобанням, створили своєрідні типи різьби й надали їм специфічного звучання.

Упродовж останнього двадцятиріччя розвинувся й зміцнів цей потужний пласт декоративно-прикладного мистецтва. Попри розмаїття тематики, талантів, естетичних орієнтирів, зрозумілим є активне налаштування майстрів на пошук свого етно-мистецького коріння, осмислення соціально-культурних явищ, створення чудових взірців дерев'яної пластики та предметів облаштування церков Гуцульщини.

1. Андріюк П. Гуцульська різьба та інкрустація : навч. посібник / П. Андріюк, Й. Приймак. — Косів : Писаний камінь, 1998. — 64 с.
2. Тимків Б. Етнодизайн як інноваційна форма розвитку традиційного декоративно-прикладного мистецтва у вищих навчальних закладах України / Б. Тимків // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — Львів : ЛНАМ, 2009. — С. 10–17. — (Спецвипуск VII).

ANNOTATION

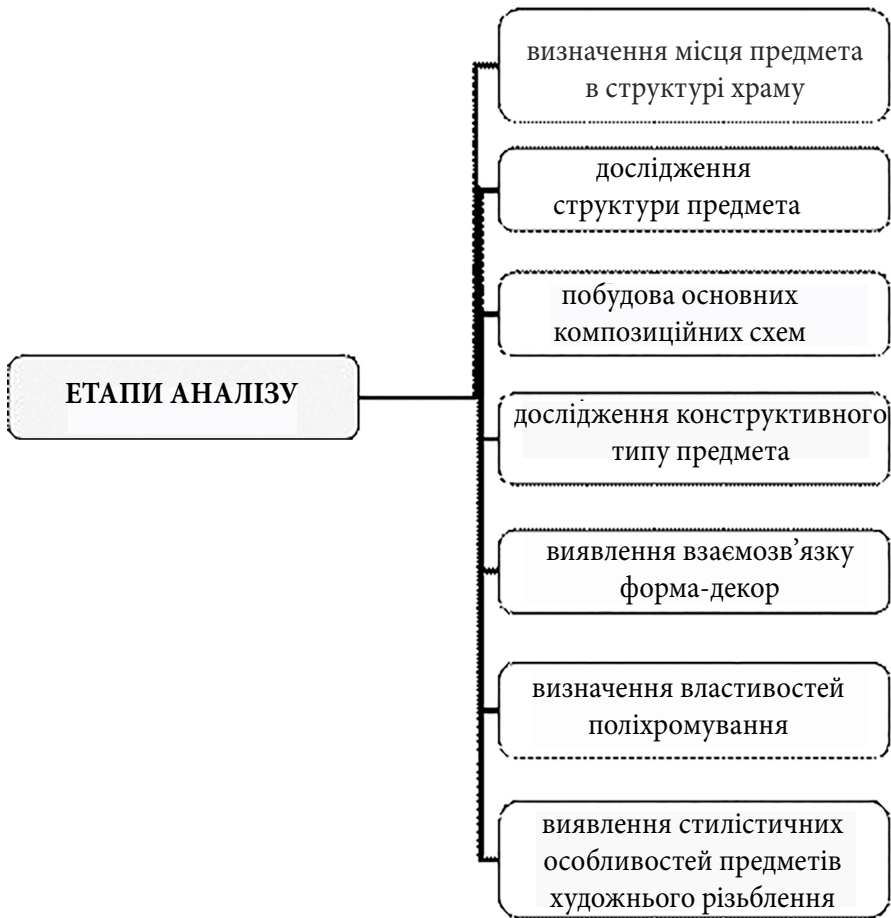
Roman Stefyuk. Sacral Woodcarving in Training Methods of Specialized Subjects at Kosiv Art School. In this article, the author considers issues of form building and structural-compositional inspirations of works of sacred function at Kosiv Institute and Specialized School of Applied and Decorative Arts of Lviv National Academy of Arts. He suggests ways to develop the traditions of Hutsulian woodcarving in training methods of specialized subjects and execution of students' course and diploma works.

Keywords: Tradition, form, inspiration, sacral woodcarving, training methods, art.

АННОТАЦІЯ

Роман Стефюк. Сакральна різьба в методикі преподавання професійних дисциплін косовської школи искусств. В статті розглянуті питання формообразуючих і структурно-композиційних інспірацій произведень сакрального призначення в Косовському інституті і училищі прикладного і декоративного искусства Львівської національної академії искусств. Предложено шляхи розвитку традицій гуцульської різьби по дереву в методикі преподавання професійних дисциплін і виконанні курсових і дипломних робіт студентів.

Ключевые слова: традиція, форма, інспірація, сакральна різьба, методика, искусство.

Іл. 1. Етапи структурно-конструктивного аналізу обладнання церковного інтер'єру

Іл. 2. «Свічники-трийці». Дипломна робота

Іл. 3. Іконостас (Скит Манявський).

Столярство, профілювання, різьблення ажурне. Дерево дуба, липи.
Дипломники: Бзунько С.В., Стеф'юк Р.Г., Півторак Р.Д., Геєць В.О., Вінтонів Т.І.
Керівник: Стефурак С.Д., 2004.